

ולא נקיט מודים אלא משום דחמיר טפי, דמאן דלא כרע במודים שדרו נעשה נחש, ס"ד דעדיף טפי לשחות אפילו בכה"ג כיון דלבו לשמים קמ"ל, וכ"ש לשאר שחיות דלא חמירי כולי האי.

שם. כתב הרד"א יש אנשים שמנו התיבות שיש בכל ברכה כו'. עמ"ש בכליא אורכ דבית אל³.

סימן קיד

דף נ"ה ע"א בב"י [ד"ה ומ"ש ואיתמר]. ז"ל הרא"ש בירושלמי פריך ויזכור מבערב כו' (כלומר וה"ה דפריך נמי אי"ט ראשון דפסח שיתחיל להזכיר מבערב כיון שכדי שיצאו המועדות בטל הפסיקו ההזכרה). עכ"ל. זה הלשון הסגור במסגרות אינו מדברי הרא"ש והוא תוספת באור. ולא ידענו מאן קאמר ליה, דהא אכתי לא אסיק המקשן אדעתיה שכדי שיצאו המועדות בטל הפסיקו ההזכרה, ולא ידענו כלל מזו הסברא עד לבסוף דחידש לו התרצן סברא זו, וגם התרצן שאמרה לא אמרה לטעם ההפסקה כי טעם ההפסקה ידוע, שהוא לפי שההזכרה אינה עוד סימן ברכה. וגם לא נתכוין לתת טעם זה למה שאין מפסיקין מבערב, כי אין בזה טעם שהרי מכ"ש שהי"ל להפסיק מבערב כדי שיכנס הי"ט בטל ויצא בו. ולכן כתב הרא"ש בסמוך דהך טעמא קאי אהזכרה לא אהפסקה. ואם איתא דידע הך מילתא, מאי פריך ויזכיר מבערב, הא צריך שיצאו המועדות בטל. גם לשון מגומגם הוא שיתחיל להזכיר מבערב ב"ט א' של פסח (שהרי בטל לא חייבו ואינו אלא מנהג ספרד. והזכרה שחייבו חכמים כדקיימא קיימא בערב, ומאי התחלה שייכא הכא. ונראה שתלמיד טועה כתבו.

שם. יהיה סבור שגם מבערב הזכירו ולשנה הבאה יזכירו מבערב. עכ"ל. תמהתי מה צורך לחששה רחוקה במקום שיש קרובה, שהרי כיון שהוא סבור שהזכירו והוא לא הזכיר בערב וצריך לחזור ולהתפלל, ישלים עכשיו תפלתו כדין מי שלא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתים, דהא בכה"ג דלא אמר מוריד הגשם ערבית ודאי אליבא דכ"ע צריך תשלומין שחרית, ודוק, ונפק מנה חורבא כנז'. וצ"ע.

שם. והאי אי אפשר כבוקר לפי שאינו יכול להפסיק בין גאולה לתפלה. עכ"ל. עיין לקמן סי' רל"ו בב"י שהביא תשו' הרשב"א, דלא חשיב כה"ג הפסק, ומדמי לה לטול ברוך, ומשמע לכאורה דפליגי הרשב"א והרא"ש בהך סברא, דאפשר הרא"ש לא מודה נמי לההיא דהרשב"א וס"ל דלא דמי לטול ברוך, דשאני בוצע דמוציא אחרים המסובין בברכתו, וכיון דצורך ברכה הוא כמ"ש לקמן (עיין [סי'] קס"ז) לא הויא הפסקה, משא"כ כאן

בב"י העתיק לשון מוכנס ברא"ש שאינו מדברי רא"ש וז"ל אלא איזה גליון משובש מתלמיד טועה

תמיהא בפירוש רא"ש בלשון הירושלמי בענין הזכרה שלא תקנו להתחיל בשחרית

חטיל שלום ורשב"א בדיו הכרות ש"ך בשאלה בלי דחוק

בתפלת הש"ץ דלחש שאינו מוציא בה הצבור ידי חובתו, למה יפסיק הוא תפלתו בשבילם, ואין הכרזה זו צורך תפלתו שמפסיק בה. ודו"ק.

אבל מ"מ נ"ל יותר דלא פליגי. והרא"ש נמי ס"ל התם כהרשב"א ומודה בתפלת ערבית דקילא משום דרשות היא, ואיכא נמי מ"ד תפלות באמצע תקנום. ותו איכא למימר שאני התם דלא אפשר, ולא סגי בלא"ה להזכיר הצבור שלא ישכחו לשאול (שאין לחלוק ביום אחד, לשנות בו תפלה אחת מאחרת בלי צורך. והא דאיתא בירושלמי לית תמן כל עמא, מעיקרא הכי סברוה ולא קאי, דבמסקנא נדחה זה כמ"ש הרא"ש, לכן א"צ למ"ש במג"א [ס"ק א] בזה שלא חשו לכך בשאלה) והוי צורך התפלה, משא"כ גבי הזכרה, שכבר היום חלוק שהרי בלילה לא הזכירו. וא"ת יזכירו גם בלילה, לא אפשר דבעינן שיצאו המועדות בטל, ולכן לא חשו ג"כ מלאחר ההזכרה תפלה אחת, דלא חשיב צורך תפלה מאחר שלא התחילו להזכיר בתפלה ראשונה של אותו היום ודו"ק.

[צח: ד"ה ומ"ש שאסור] שם. דאי בצבור כל ימות השנה נמי אסור להקדים תפלתו לתפלת צבור. עכ"ל. אבל ביחיד איסורא ליכא אע"ג דמצוה מיהת איכא, וא"ל מנ"ל דילמא לעולם בצבור איירי, וכי תימא מאי למימרא, הא חולה או אנוס איצטרך ליה. דאיהו ז"ל ס"ל דאפילו בשאר ימות השנה נמי לא יקדים תפלתו בצבור, ואפילו אנוס, עיין סי' צ'.

שם. מהו פליגי. כצ"ל *. ר"ל וכי הוא חלוק.

שם [ד"ה וכתב הר"ן]. ונ"ל דבש"ץ הדבר תלוי היינו לומר שאף הצבור לא יזכירו כו'. עכ"ל. וי"ל שגם הראב"ד לא נתכוין לומר אלא דבצבור אין חלוק כדקיהב טעמא שלא יהא דבר אחר מעורב ביניהן, והא לא שייך ביחיד. ודברי הט"ז [ס"ק ד] בכאן מגומגמים, ולא ידעתי למה דחק עצמו לפרש בש"ץ הדבר תלוי, לשון בתמיה. אדרבה כי מפרשין כהרב"י פשיטא דבצבור אין חלוק בין גשם לטל, ומדוע כתב דלא כב"י, כמדומה שלא עמד על דעת הרב"י (אגב שיטפיה) דלא פליג בהא. ודוק.

איברא אי לא מסתפינא אמינא, דאין פירוש הירושלמי כמו שהבין הרב"י (ונמשך אחריו בט"ז) אינהו סבור דירושלמי בהזכרה דטל בתחית המתים בימות החמה מיירי, משו"ה ק"ל דברי ראב"ד, ולא היא, דזהו דבר שאין הדעת סובלתו, שהרי בטל לא חייבו חכמים להזכיר, ואינו אלא מנהג ספרדים בלבד מרצון פשוט, ואיך ידבר הירושלמי מזה כדבר פשוט בתורת חיוב. והא ודאי לא אצטריכא ליה, וממילא משמע דבאתרא דנהיגי לאדכורי טל בתחית המתים בימות החמה, דינו שוה להזכרה דגשם בלי ספק דמאי שנא, מידי הוא טעמא אלא שלא יהא דבר אחר מעורב ביניהם, א"ה חרא מילתא היא בתרוייהו, כיון דאשמעינן בחדא ה"ה באידך.

3. השמטות ותקונים מרבינו לסדורו בדפו"ר בסוף ח"א (תיא, א) ובבית יעקב הוכנסו למקומו בהקדמה (סולם בית אל חווק ג' אות ז').

ישוב לשון בב"י

דט"ז ב"ששוב הראב"ד אינו מכוונת

פירוש נאה בירי דפליגי בין הזכרה דגשם לטל לענין שמיעה מש"ץ כאלה אשר לא שיעורו כה"פ. וטרה תמיהת הב"י לגמרי מראב"ד וטור

גם מגשם, לא הוי מזלזל בטל ואין מחזירין בשבילו. ומניה שמעינן נמי דאם הזכיר שתייהן, שהרי לא היקל בו בטל, אין מחזירין אותו. ולפ"ז יתכן יותר הגי' בירושלמי להווא דלא מצלי ומיקל (כמ"ש לפנינו) דבעי למימר דלא מצלי שניהן ומיקל, שהרי הוא מיקל בטל, ואפ"ה לא דמי האי מיקל למאן דמצלי ומיקל, שהיקל בו ביותר. דוק. וא"כ בחנם הגיהו שם מדפיסי הרי"ף.

[צט:] ע"ב [ד"ה כתב אבי העזרי]. ומספקא לא חתים. עבט"ז [ס"ק יב] ונראין דבריו.

דף נ"ו ע"א בראשו. ובסי' רצ"ד כתב על דברי ה"ר אלחנן. כצ"ל*.

שם. ואע"פ שבסי' תכ"ב כתב רבינו בר"ח וחש"מ ערבית. כצ"ל*.

[ק:] שם ע"ב בראשו [ד"ה והר"מ]. ואע"פ שהרגיל. צ"ל.

שם. ומה ראו. צ"ל*.

שם בטור. ירושלמי המתפלל ואינו יודע אם הזכיר אם לאו קודם שלשים יום כו'. עכ"ל. נלע"ד שאין נקרא ספק אלא כששם אל לבו הספק תיכף במקום שהי"ל להזכיר, בעודו עומד שם באותו פרק ואותה ברכה, או לפחות שנפל בספק עודנו עומד באותה תפלה שהי"ל להזכיר בה.

אבל אחר שסיים התפלה, וכ"ש אחר זמן מופלג, אם נכנס אז ספק בלבו שאינו יודע עוד אם הזכיר, אין זה נכנס בגדר ספק להחזירו. דכל מילתא דלא רמיא עליה דאנש עבד לה ולא אדעתיה, שפירושו אף שהוא דבר שהאדם עושהו בכוונת הלב, ולא במקרה בשעת העסק, מ"מ אחר שעבר העסק כשהיא מילתא דלא רמיא עליה תו לאדכורה, מוקמינן ליה אחזקתיה דכהוגן וכדין עבד. והכא נמי אמרינן, דבשעה שהיה מתפלל כשהיה מוטל עליו לכוון לבו בתפלתו, היה זכור יפה ולא שכח והזכיר המאורע כדינו, ואח"כ יצא הדבר מלבו. וזה ברור מאד.

ולא עוד אלא אפילו אומר אחר זמן ברי לי שלא הזכרתי, אני חוכך לומר שאין לו לחזור, מההיא דאיתא בח"מ סי' ע"ט (ועיין בט"ז י"ד ס"ס ק"ץ) ודוק.

עכ"פ בנפל בלבו הספק לאחר שעה, נ"ל פשוט וברור כמ"ש.

וכן אירע לי פעם אחת שנסתפקתי אחר עבור שעת התפלה, שמתי אל לבי אם הייתי נזכר בתפלתי להזכיר טל, והתחלתי לספק בו, ולשעה קלה שחשבתי בדבר אם התפללתי כדין אם לא, שוב נזכרתי בעצמי ע"י סימן מובהק שנודע לי בבירור שהייתי זכור מתחלה ושכבר התפללתי כראוי.

ונ"ל שלדעת זה נתכוין הירושלמי שהביא הרב"י לקמן סי' תכ"ב בספק אם הזכיר ר"ח שאינו חוזר, שנתקשה בו הרב שדבריו סותרין למ"ש כאן לענין הזכרה שכל לי יום

אבל ר' חגי חדש חלוק זה בין יחיד לצבור בשאלת טל ומטר דווקא, זה דבר ברור בעיני. וטעמא רבא איכא לפלוגי ביניהם, דלא דמיא להזכרה בתחיית המתים דאינה מתחלת אלא ע"י ש"צ שיוורד לפני התיבה ומזכיר בקול, משא"כ בתפלת ערבית שאין ש"ץ יורד לפני התיבה להוציא הרבים. ותו משום דתפלת ערבית רשות, מאן דבעי מצלי, מאן דלא בעי לא מצלי לגמרי. מעתה איך אפשר לומר שאסור ליחיד להזכיר עד שיוזכיר ש"ץ, כיון שאינו שומעו (ולא ס"ל לירושלמי שיכריז ויפסיק בין גאולה לתפלה) ואף לית תמן כל עמא, שנחוש לדבר אחר מעורב ביניהם להכי ליכא קפידא בהא ביחיד. זה כפתור ופרח. וגם דברי ראב"ד קיימים.

ע"ב. כיון שאין נעצרינן לגמרי. אע"פ שפוחתין ומוסיפין. כצ"ל*.

[צט.] ע"ג. ומ"ש ואם לא אמר מוריד הגשם. כצ"ל*.

שם [ד"ה ואמאי]. וכתב שהרמב"ן כו' דלא משום דלא אדכר טל מחזירין אותו אלא משום דאדכיר גשם. כצ"ל.

שם. והא דקאמר לא מצלי ומיקל. עכ"ל. אפשר שכן היתה גירסת הרמב"ן בירושלמי. וצריך א"כ ליישבו בדוחק, דהכי קאמר, לא דמי ההוא דמצלי ומיקל, ר"ל שמתפלל תפלה כראוי שמזכיר טל אע"פ שמיקל בה דהיינו שמזכיר עמו גשם, כההוא דלא מצלי, דהיינו טל, ומיקל בלחוד בהזכרת גשם לבדו. ויהא לפי זה מבואר בהדיא בירושלמי כדעת הרמב"ן, דהמזכיר שניהם עדיף ואין מחזירין אותו.

אבל אין זה במשמע לשונו. גם לא יתכן להיות הגרסא כן בירושלמי, שהרי לא זכר מאומה מהזכיר שניהם ואיך יודה התרצן במה שלא טענו המקשן.

אלא נראה שטעות סופר יש כאן וגרסת הרמב"ן היתה כגרסת הרא"ש דלעיל, והכי פירושו, לא דמי ההוא דמצלי ומיקל שהזכיר גשם והיקל בתפלתו שהזכיר בה דבר קללה לבדה, אע"פ שאינו סימן קללה גמור, מ"מ מפני שעזב הברכה ואהב הקללה מחזירין אותו, לההוא דלא מצלי ולא מיקל שלא זכר שתייהן שאף אם נטש דבר הברכה מ"מ לא היקל. (דכוותה אשכחן בריש פרק ד' דפרה מששית שביעית כו' פסולה. אע"ג דאם הזה בשתיקה כשרה. וכן אתה מוצא בתפלה, בלא התפלל מנחה של שבת עיין לקמן סי' רצ"ב וק"ל). ומכלל שמעינן דכי אדכיר תרויהון דאע"ג דהיקל בהזכרה, כיון דאשבח נמי במידי דברכה יצא זה בזה, ולא הוי ליה מיקל. וק"ל.

שוב עיינתי בהר"ן, וראיתי דהרמב"ן מפרש דמיקל לשון קולא הוא (וכצ"ל כאן בב"י) ור"ל לא דמי ההוא דמצלי ומיקל שמזלזל בהזכרת טל ע"י שמזכיר הגשם ומניח זכר הטל, שבוזה ניכר שמזלזל ומיקל בו, לפיכך מחזירין אותו, משא"כ ההוא דלא מצלי ולא מיקל שאינו מזכיר גם שניהם, דלא מיקל בטל במה ששותק ממנו מאחר ששותק

באור לרמב"ן
ובאור בירור
במ"ש לא דמי
ההוא דמצלי
ומיקל כו'

בד"ן ספק אם
הזכיר חזקה
מה שרגיל
הזכיר, אינו
אלא כשנפל
הספק בדעתו
מיד בעודו
עומד באותה
תפלה

חזקה מה שרגיל הוא אומר. ובמה שכתבתי אין כאן סתירה, דהכא מיירי דבא לו הספק תוך התפלה, והתם איירי דנסתפק אחר שהסיח לבו מתפלתו, שאין מוטל עליו לזכור עוד דאמרינן חזקה כדן עשה.

שוב מצאתי להרב בט"ז שם [ס"ק א] שחלק כעין זה, והנאני מאד, אע"פ שבד"מ שם [אות א] לא נתכוין לכך, כי הרב ט"ז לא ראה ספר ד"מ, מ"מ נכון הדבר מאד בס"ד. וכלל גדול הוא זה לכל הספיקות כאלה.¹

אחר זמן רב בא לידי ספר הלכות קטנות, וראיתי (בח"א סי' ע"ח) שכתב הפך, וכל דבריו בזה אינן אלא תימה. ועמ"ש ל' סי' קכ"ו.

שם. והר"מ היה רגיל לומר בשמיני עצרת ברכת אתה גבור צ' פעמים. עכ"ל. עיין במג"א [ס"ק יג] דלק"מ מ"ש עליו, דהא דלא כהלכתא.

אבל הא קשיא לי היכי מצי עבד הכי, דהיכי הוה עבד, והיכי לימא, אי מזכיר בה גם את השם בקריאתו שאומר אתה גבור לעולם ה', כדרך שאומר בתפלתו, היכי שרי הא מפיק שם שמים לבטלה, דהא ודאי לא דמי להתלמד דשרי, ואי אמר אתה גבור לעולם השם, א"כ לא הועיל מאומה שתקנתו קלקלתו שהרי יבוא לאומרו כך גם בתפלה כמו שהרגיל לשונו, וחזקה מה שלמוד הוא מזכיר. על כן אינני יודע איך לסמוך על זה, וזכרתי מזה בתשובה [שאלת יעבץ סי' פא]².

סימן קיו

[קא.] ע"ב בטור. אע"ג דהכתוב לרבים אין מכנין אותו ליחיד. עכ"ל. ונ"ל פשוט דאדרבה הכי עדיף לשנות מלשון הכתוב, דאם אין משנין בו הו"ל דברים שבכתב והיה אסור לאמרן בעל פה. ולכן הוכרחו חז"ל לשנות לשון הכתוב בלא"ה, אפילו לא היה צריך להיות בלשון

צ"ע באמירת צ"פ אתה גבור בשמיני עצרת דלא ש"ד

מכריח דמ"ה באומר פסוקים דרך בקשה ותחינה, ול"מ דמות דמונתם, אלא שצריך הוא לשנותם

רבים. וזה כעין מ"ש התו' פ"ק דגטין [ו, ב ד"ה א"ר יצחק] גבי שרטוט, דאיתא בירושלמי שהיו כותבין לשונות מן הכתובים בשינוי כדי שלא להצריך שרטוט.

ועל כן בלי ספק דברי הרמ"ה מוכרחים, דודאי דרך תחנה ובקשה על פה לא מבעיא דמותר לשונותו אלא צריך לשונותו קצת מטעמא דאמרן.

אבל אם מכנין לקרות בכתוב, אפילו רק פסוק אחד ודאי אסור לשנותו.

(ואין ראייה לסתור מהא דאיתא בשבועות (דף ל"ו א) דבקראי נמי מכנינן, דהתם שאני, דמיירי בתלמיד היושב לפני רבו ועוסק בלשון קללה לנוכח, בזה בלבד הותר, שלא יהא נראה כמקלל את רבו, ומשום כבוד רבו דחמיר¹).

ונראה דאף הר"י מודה בהא, ולא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא. הר"י חדית לן דאפילו דרך תחנה ובקשה לצורך שעה אסור לשנות במזמור כולו אע"ג דבפסוק אחד שרי, ולא עוד אלא אפילו פסוקים הרבה מלוקטים אחד הנה ואחד הנה נמי שרי. והכי עדיף טפי כל שאינו במזמור שלם, ובלבד שלא ישנה במזמור שלם דהא הוא דאסיר אפילו בעל פה, וכגון אותן מזמורים הנאמרים בע"פ, שהוקבעו לצבור ומגרס גריסן שבודאי אסור לשנותן שנראה כמשקר ופוסל מטבע שלהן. אבל בפסוקים נפרדים לית לן בה, אדרבה הכי איבעי לן למעבד, ואפילו טובא שפיר דמי. ומ"מ הני מילי דלא קאמר פסוק שלם, שהוא ענין לעצמו, אבל בקורא פסוק שלם אסור לשנות בו כמו במזמור שלם, ואפילו דרך בקשה, כדדייק לישנא דהר"י דאענין שלם נמי קפיד. וכן הרמ"ה לא התיר לשנות בפסוק אחד כשהוא דרך בקשה, אלא באומר קצתו או כולו ומדביקו לענין אחר שמאריך בקשתו מלשון עצמו, ואפ"ה ברבים דווקא. אבל כשחסר מאלה התנאים לא, דכי אמר פסוק אחד כולו בלי צירוף דברים אחרים, באופן שנודע שהוא לשון הכתוב בלבד אסור לשנות בו לכ"ע.

וקציעה כאן, והוא כמו שהביא המגן גבורים בשמו, וצ"ע. ועיין כף החיים כאן שהביא להלכה פסק רבינו במו"ק כאן.

2. עיין מ"ב (ס"ק לט) בשם שולחן שלמה דיתחיל מן מחיה מתים אתה ולא מן אתה גבור שלא יאמר השם לבטלה. ואם יבוא לשנות הזכרת השם, ניחוש שיבוא לשנות מפני ההרגל גם בתפלה. עכ"ל. אבל רוב הפוסקים הזכירו אתה גבור וכן בתשב"ץ סי' רכ"ה כתוב, הר"ם וז"ל היה רגיל לאמרו בשמיני עצרת צ' פעמים אתה גבור לעולם משיב הרוח ומוריד הגשם. ויש להסביר הטעם דהנה בהגהות רבינו פרץ שם השיג עליו דכשמרגיל לומר אתה גבור לבדו בלא ברכה דמגן אברהם משום הכי לא הו' חזקה כשאומר אותו כסדר, עכ"ל. ונהי דמהר"ם פליג עליה, מ"מ י"ל דבהא מודה דצריך לומר עכ"פ מתחלת הברכה, ולפיכך תמה רבינו מה יעשה עם אמירת השם. ועיין מג"א סי' תקפ"ב ס"ק א' ובלבושי שרד שביאר דבריו. ונראה מדבריהם דס"ל דאין לאפשרי פלוגתא בין מהר"ם מרוטנבורג לרבינו פרץ. א"כ גם בנדוננו י"ל דלא מהני אם יתחיל ברב להושיע.

קיו. 1. מדברי רבינו נראה דרך בתלמיד לרב התירו, אבל בבית הבחירה להמאירי כתב שם וז"ל כל שהוא עם חברו וקורא באלות הכתובות הן בתלמוד וכו' הן במקרא וכו' מותר לו לכתוב ולקרות יכהו יתצוהו שלא להחליש דעת חברו אא"כ הוא קורא בתורה בברכותיה שאין לו לשנות כלל, עכ"ל. ועיין מחזיק ברכה אות א'.

והקורא בכתוב אסור לשנותו בשום אופן אפילו באות אחת

הר"י לא פליג ארמ"ה אלא מר אמר חדא ומר חדא. במזמור שלם גם כשאומר בע"פ אין רשאי לשנות, וה"ה לפסוק שלם הנאמר בפ"ע לא הותר לשנות בו אלא כשמדביקו לענין הצריך אליו לא זולת. וש"מ דלא ש"ד למיר ויהי לנו לישועה בהבדלה, דלא כס"י